

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

УДК: 338.24.01

ЛОГІСТИЧНІ ОСНОВИ СТАЛОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Є. В. Мішенін, д.е.н., професор,

І. І. Коблянська, к.е.н., доцент

Сумський національний аграрний університет

Досліджено методологію логістичного управління процесами ресурсовикористання для вирішення соціально-економічних проблем сталого розвитку регіону. Окреслено особливості формування механізмів логістичного управління в регіональному вимірі.

Ключові слова: сталий соціально-економічний розвиток, логістика, регіональна логістика, природокористування

Постановка проблеми. Незавершеність процесів структурної перебудови національної економіки України особливо гостро виявляється на регіональному рівні, призводячи до певного виснаження природно-ресурсного потенціалу окремих територій, а також диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів. Практична реалізація принципів сталого розвитку регіональних соціо-еколого-економічних систем зумовлює необхідність удосконалення існуючих механізмів розвитку державної регіональної політики на інноваційних засадах з урахуванням сучасних тенденцій розвитку науки управління.

Зокрема, розвиток концепції процесового менеджменту закономірно обумовлює необхідність активізації наукових досліджень щодо вирішення проблеми логістизації економічних відносин на регіональному рівні. Маючи універсальний характер, концепція логістики сьогодні виступає науковим підґрунтям для інноваційної зміни практики управління у таких основних сферах: природокористування у виробничих системах [1], управління потоками вторинних ресурсів та відходів [2], формування та розвиток систем життєзабезпечення міських територій [3, 4], туристична діяльність [5, 6] та ін. Потокові процеси руху різноманітних ресурсів у межах регіональних соціально-еколого-економічних систем не стали винятком та є об'єктом дослідження регіональної логістики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Регіональні аспекти управління рухом товарів та послуг на логістичних засадах досліджуються у працях О.В. Белякової [7], З.В. Герасимчук [8], Р.Р. Ларіної [9], В.Ф. Лукіних [10], О.Д. Мороз та Н.В. Хвищун [11] та ін. Науковцями досить ґрунтовно опрацьовані питання, пов'язані з визначенням змісту, структури і принципів побудови регіональних логістичних систем товароруку, а також розробкою науково-методичного інструментарію управління матеріальними та пов'язаними з ними потоками у регіональних системах фізичного розподілу та перерозподілу матеріальних благ. Разом із тим, залишаються мало дослідженими питання щодо теоретико-методичного забезпечення регулювання поточкових процесів на стадіях

залучення природних та інших ресурсів у господарській обіг, їх виробничого використання, а також утилізації відходів виробництва та споживання у регіональній площині. Дослідження окреслених проблемних питань є важливим науковим завданням сьогодення через об'єктивно назрілу необхідність формування ефективних механізмів зниження енерго- та ресурсомісткості вітчизняного виробництва, а також кардинальної трансформації структурно-функціональної побудови регіональних природно-ресурсних комплексів.

Мета та завдання дослідження. Метою даного дослідження є визначення стратегічних можливостей (резервів) ефективного регулювання процесів раціонального використання та відтворення соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалів регіону на основі логістичного підходу. При цьому важливим завданням щодо реалізації механізмів логістичного управління ресурсовикористанням у регіональному вимірі є забезпечення врахування принципів екологобезпечного, екологозбалансованого сталого розвитку. Досягнення поставленої мети, зокрема, зумовлює необхідність проведення ґрунтового аналізу існуючих теоретико-методичних підходів до трактування сутнісно-змістовної основи сталого соціально-економічного розвитку регіону, які дозволяють визначити особливості реалізації логістичного управління різноманітними ресурсами на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологічним підґрунтям представленого дослідження є постулати універсальної концепції логістики, які обґрунтовані, зокрема, у роботі [12]. Узагальнено їх зміст полягає у такому: об'єктом дослідження логістики є потокові процеси будь-якого змісту; управляючий вплив реалізується у межах логістичної системи, що являє собою цілісну полікомпонентну структуру, елементи якої інтегровані матеріальним потоком; метою логістичного управління є наскрізна оптимізація поточкових процесів на основі оцінки та мінімізації загальних логістичних (інтегральних) витрат. Оцінювання ефективності функціонування

логістичної системи, повинно передбачати, окрім визначення загальних витрат, оцінку втрат прибутку, які зумовлені нераціональним використанням ресурсів потоку, що визначає специфічність логістичного підходу та його відмінність від системного. Це дозволяє

оптимізувати витрати системи і стимулювати максимальне використання її резервів. Специфічні ознаки управлінської діяльності на основі логістичного підходу трансформують її в логістичне управління (рис. 1).

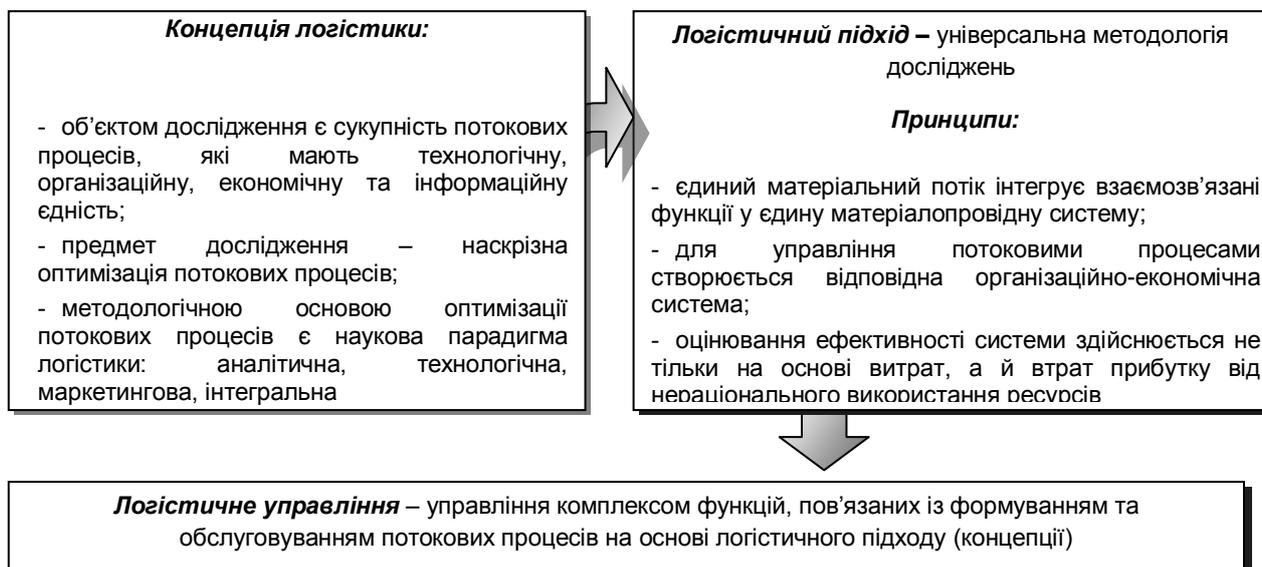

Рис. 1. Зв'язок основних категорій логістики [1, с. 27]

Формування методології застосування логістичного підходу для забезпечення сталого розвитку регіону вимагає певного аналізу дефініції «регіон» з метою виявлення таких соціально-економічних характеристик, що надають можливість логістизації регіонального управління.

Перш за все, слід відмітити, що регіон як комплексна категорія є об'єктом вивчення регіональної економіки, соціальної та економічної географії та інших наук. Відповідно, залежно від цілей аналізу, під час визначення даного поняття вчені роблять акцент на тих чи інших характеристиках регіону як об'єкту дослідження.

Державна регіональна політика ґрунтується на ототожненні регіональної диференціації та існуючих принципів адміністративно-територіальної організації. Так, у Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» регіон визначається як територія області [13]. Таке трактування змісту регіону свідчить про зосередження уваги на територіальних аспектах характеристики досліджуваного об'єкта та керованості регіонального розвитку, що дозволяє розглядати регіон як суб'єкт соціально-економічних відносин. При цьому функції управління здійснюються суб'єктами владних повноважень на рівні області. Територіальний аспект характеристики регіону полягає у тому, що територія виступає своєрідним базисом, який є середовищем життя людей, основою господарювання, засобом консолідації всіх сфер суспільного виробництва, а також носієм

природно-ресурсного, економічного, соціального та споживачького потенціалів (через природні, суспільні, демографічні, соціальні та економічні особливості). На цьому акцентується увага й у визначенні Е.Б. Алаєва, за яким регіон – територія, яка за сукупністю її елементів є відмінною від інших територій, а також характеризується єдністю, взаємозалежністю її складових [14].

За визначенням, наведеним у роботі [15], регіон – відокремлена ділянка земної поверхні, а також просторовий базис діяльності, що містить виробництво, виробничу і соціальну інфраструктуру, та являє собою полігон життєдіяльності, фактор та ресурс розвитку території. У даному трактуванні підкреслюється і просторовий зміст регіону як основи життєдіяльності. Це дозволяє розглядати об'єкти, які його формують, у контексті їх взаємозв'язку, взаємозалежності, взаєморозміщення та підпорядкованості у просторі та часі. Такий підхід є ширшим порівняно з трактуванням регіону лише як території, оскільки територія є частиною простору.

Цілісність, керованість, спеціалізацію, комплексність, просторовий зміст як важливі характеристики регіону відзначає Р.Р. Ларіна, за визначенням якої регіон – це соціально-економічна просторова цілісність, що характеризується комплексністю, цілісністю, спеціалізацією і наявністю політики адміністративних органів управління [9, с. 71].

Таким чином, узагальнюючи вищевикладені

підходи, основними характеристиками регіону є такі: полікомпонентність; комплексність; цілісність; керованість; просторово-часова взаємозалежність елементів (організованість у просторі і часі); природно-ресурсна визначеність (взаємозалежність) економічного, соціального та екологічного розвитку.

Ефективність регіонального розвитку виявляється у трьох сферах життєдіяльності людей: економічній, соціальній та екологічній. Економічна ефективність регіонального розвитку визначається, зокрема, показниками росту валового внутрішнього продукту, прибутком та розміром дохідної частини регіональних бюджетів. Соціальна реалізується через ступінь матеріального благополуччя людей, рівень та якість життя населення. Екологічна характеризується якістю та комфортністю навколишнього природного середовища, станом здоров'я та тривалістю життя населення [14].

Взаємозалежність економічного, соціального та екологічного розвитку має особливий прояв у концепції сталого розвитку. Сталий розвиток регіону, за визначенням Б.М. Данилишина, являє собою економічно, соціально та екологічно збалансований розвиток окремих територій та розташованих на них населених пунктів, спрямований на узгоджене формування їх економічної, соціальної та екологічної складових на основі раціонального використання всіх видів ресурсів (природних, трудових, науково-технічних, інформаційних та ін.) [16].

Як відзначають В. С. Волошин і В. М. Трегобчук [17], сталий соціально-економічний розвиток будь-якої країни, а відтак – регіону, можливий при одночасному забезпеченні таких умов функціонування господарського комплексу:

- задоволенні зростаючих матеріальних і духовних потреб та підвищенні життєвого рівня населення;

- раціональному й екологобезпечному господарюванню та високоефективному використанню природних ресурсів;

- підтриманні сприятливих природно-екологічних умов життєдіяльності та збереження, відтворення і примноження якості навколишнього середовища та природно-ресурсного потенціалу матеріального виробництва.

Процеси порушення екологічної рівноваги і погіршення якості навколишнього природного середовища мають переважно регіональний характер, тому проблеми охорони навколишнього природного середовища та організації раціонального природокористування повинні перш за все розв'язуватись у процесі розвитку та територіальної організації суспільного виробництва шляхом здійснення заходів з удосконалення технологічних процесів, зниження ресурсомісткості виробництва, раціонального природокористування, збереження генофонду,

створення заповідних територій та ін. Реалізація цих заходів повинна здійснюватись на інноваційній основі, в основі якої – якісно нове розуміння змісту процесів ресурсовикористання, змісту ресурсоефективної економіки.

Так, за твердженням авторів роботи [14], головне завдання оптимального використання регіонального потенціалу полягає в переході від ідеології «запасу благ» (ресурсів, майна, потенціалу) до ідеології «потоків» – ефективність використання існуючого природно-ресурсного, трудового, техніко-технологічного потенціалу регіону визначається рівнем його залучення у потоковий процес розширеного відтворення капіталу.

Необхідність потокової організації процесів ресурсовикористання на регіональному рівні як інструменту узгодження соціо-еколого-економічних протиріч відзначається й у дослідженнях Є.П. Ушакова [18]. Він вважає, що формування моделі збалансованого розвитку економіко-екологічної системи регіону повинно будуватись на ґрунтовному дослідженні структури та основних матеріально-речовинних, а також інформаційних потоків, які виникають під час функціонування цієї системи та є результатом взаємодії двох підсистем – економічної та екологічної. Збалансованість регіональної системи автор розуміє як стан регіональної економіки, за якого регіональні пропорції є рівноважними.

На необхідності досягнення «територіального оптимуму» у використанні соціально-економічного потенціалу регіону наголошують автори роботи [19]. При цьому оптимальність розглядається як сукупність найліпших природних та соціально-економічних умов на визначеній території, що є результатом «належної організації» процесів використання ресурсів та інфраструктури з метою досягнення найкращих соціально-економічних результатів за умови збереження рівноважного стану навколишнього природного середовища у процесі розвитку та розміщення продуктивних сил. При цьому баланс економічних інтересів суспільства (виробництва та споживання матеріальних благ) та екологічних потреб (належна якість середовища життєдіяльності та ресурсів) має бути забезпечений в кожний конкретний момент часу на конкретній території.

Представлені положення дозволяють стверджувати, що проблема забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіону є за своїм змістом також і логістичною, тобто може бути представлена як проблема з оптимізації потоків процесів ресурсовикористання у просторі та часі, що має на меті збалансування процесів відтворення та споживання ресурсів у соціо-еколого-економічній системі регіону.

Логістизація економічних відносин на регіональному рівні дозволяє з інноваційних позицій забезпечити вирішення таких ключових завдань регіонального управління: вироблення оптимальної стратегії в регулюванні структурних пропорцій і матеріальних потоків суспільного виробництва; оптимізації матеріальних та пов'язаних із ними сервісних, фінансових, інформаційних потоків регіону. Практична реалізація механізмів логістичного управління зумовлює необхідність формування регіональної логістичної системи. Управління потоковими процесами ресурсовикористання на регіональному рівні здійснюється на всіх стадіях формування та функціонування речовинно-енергетичного потоку від забезпечення сировинними ресурсами до утилізації відходів

виробництва та споживання. Тим самим, регіональна логістична система повинна охоплювати підприємства виробничої та невиробничої сфер, інфраструктурні об'єкти, організації та установи, взаємопов'язані у процесі прийняття рішень про напрями та способи використання елементів ресурсопотоку, а також містити систему інформаційного забезпечення. За своїм змістом регіональна логістична система являє собою організаційно-економічний механізм координації функцій з управління ресурсопотоком.

Регіональний вимір логістичного управління характеризується певними особливостями, які виявляються у цільових настановах, об'єктах, методах та інструментах управління (табл.)

Таблиця – Особливості реалізації логістичного управління в регіональному вимірі

Мета та завдання управління
Мета: забезпечення сталого, екологічнобезпечного розвитку територій
Завдання:
<ul style="list-style-type: none"> – формування та розвиток оптимальної структури господарського комплексу регіону у просторі та часі; – повне задоволення потреб населення у матеріальних благах та послугах належної якості; – раціональне використання природних ресурсів та неперевищення допустимих меж впливу на об'єкти навколишнього природного середовища; – розвиток виробничої та соціальної інфраструктури тощо
Об'єкти управління:
<ul style="list-style-type: none"> – речовинно-енергетичні потоки; – потокові процеси надання послуг; – фінансові потоки; – інформаційні потоки
Методи та інструменти управління:
<ul style="list-style-type: none"> – стратегічне планування розвитку регіону на основі системи соціо-еколого-економічних індикаторів; – використання системи економічних важелів, заснованих на належній вартісній оцінці природних ресурсів та умов; – адміністративне регулювання напрямів економічної діяльності, у тому числі у сфері природокористування (система дозволів на спеціальне використання ресурсів); – виважене стимулювання інвестиційної та інноваційної активності (забезпечення позитивного сальдо між надходженнями до бюджетів та пільгами зі сплати податків та зборів); – соціальна реклама та освітні програми для населення, спрямовані на стимулювання підприємницької активності, розвиток екологічної культури, підвищення рівня економічних знань та фінансової грамотності; – використання механізмів державно-приватного партнерства для реалізації проектів у сфері екологізації та ін.

Виходячи з того, що однією з характеристик регіону є керованість, реалізація функцій логістичного управління ресурсами повинна здійснюватись суб'єктами владних повноважень на місцях (на рівні області), відповідальними за реалізацію функцій державної регіональної політики.

Логістичне управління ресурсовикористанням повинно забезпечити підвищення комплексної ефективності функціонування регіону як природно-господарського комплексу за умови дотримання вимог екологічної безпеки, підвищення якості життя. Основними показниками для оцінки ефективності функціонування регіональної логістичної системи виступають показники витрат та розподілу фінансових ресурсів на різних стадіях руху потокових процесів, а також якісні показники, що характеризують організацію та

гнучкість систем розподілу ресурсів і матеріальних благ (своєчасність, точність, надійність та ін). Останні, в свою чергу, можуть бути трансформовані у вартісні показники, наприклад: вартість ресурсів залежно від рівня їх дефіцитності та доступності, величина втрат від несвоєчасного чи некомплектного постачання ресурсів, а також втрат від зниження якості ресурсів. Ці критерії можуть бути використані і для оцінки інфраструктурних об'єктів – системи складського господарства регіону, транспортного потенціалу.

Оптимізація потокових процесів, як зазначалось вище, здійснюється за критерієм мінімуму загальних логістичних витрат. Грунтуючись на результатах попередніх досліджень [1, 20] та виходячи зі змісту основних положень концепції сталого розвитку, вважаємо, що критерієм оптимізації потокових процесів на

регіональному рівні має бути мінімум суспільно-необхідних витрат, пов'язаних із рухом речовинно-енергетичного, сервісного, фінансового та інформаційного потоків. Таким чином, в межах організаційно-економічного механізму логістичного управління ресурсовикористанням на регіональному рівні необхідно передбачати, перш за все, належну вартісну оцінку наявного природно-ресурсного потенціалу, а також адекватні оцінки екодеструктивного впливу господарської діяльності, розробку ефективних інструментів узгодження економічних, екологічних та соціальних інтересів суб'єктів господарювання та вирішення існуючих між ними протиріч.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумок зазначимо, що застосування логістичного інструментарію в регулюванні процесів ресурсовикористання на регіональному рівні дозволяє сформувати ефективний управлінський підхід до вирішення завдань забезпечення сталого розвитку регіону – своєчасного задоволення потреб споживачів у матеріальних благах та послугах належної якості у необхідному обсязі за умови збереження належного рівня якості компонентів навколишнього природного середовища та мінімізації суспільних витрат (пов'язаних із розподілом та залученням ресурсів у господарське використання, а також збитків, спричинених екодеструктивною діяльністю) відповідно до існуючих організаційно-економічних та техніко-технологічних умов регіонального господарювання. Це закономірно вимагає подальшого удосконалення теоретико-методологічних основ логістики на еколого-економічних засадах. Зокрема, в рамках регіональної логістики потребують вирішення такі завдання: поглиблення структурно-функціональної основи формування регіональних логістичних систем; удосконалення методичного інструментарію щодо аналізу та оптимізації потокових процесів на різних ієрархічних рівнях господарювання; розвиток структурно-змістовних основ організаційно-економічного механізму логістичного управління регіональним розвитком, а також розробка практичних рекомендацій щодо їх реалізації відповідно до соціально-економічних умов конкретного регіону.

Список використаної літератури:

1. Екологоорієнтоване логістичне управління виробництвом : монографія / [Є. В. Мішенін, І. І. Коблянська, Т. В. Устік, І. Є. Ярова] ; за наук. ред. д.е.н., проф. Є. В. Мішеніна – Суми : ТОВ «ТД «Папірус», 2013. – 260 с.
2. Павліха Н.В. Застосування логістичного підходу з метою управління потоками відходів в регіоні / Н. В. Павліха // Научные труды ДонНТУ. – 2004. – выпуск 75. – с. 139-145.
3. Аверкина М.Ф. Сутнісна характеристика «зеленої логістики» міста. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer30/784.pdf>
4. Шолтысек Я. Общественная логистика – направления развития / Я. Шолтысек, П. Колодзейчик // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – №1. – С. 185-191.
5. Мішенін Є.В. Стратегія регіонального розвитку туристичної галузі України / Є.В. Мішенін, І.І. Коблянська // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка та менеджмент: перспективи розвитку» 22–24 червня 2012 року, м. Суми. – Суми : Вид-во СумДУ, 2012. – С. 87–89.
6. Смирнов І.Г. Про привабливість та логістичність рекреаційно-туристичних об'єктів та ресурсів (в контексті логістичної моделі сталого розвитку туризму/ І.Г. Смирнов // Географія та туризм. – 2010. – Вип. 4. – С. 106-114.
7. Белякова Е.В. Инновационное управление в региональных логистических системах / Е.В. Белякова // Проблемы современной экономики. – 2008. – № 2 (26). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2039>
8. Герасимчук З.В. Стратегічні пріоритети розвитку регіональних логістичних систем / З.В. Герасимчук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11985/1/97.pdf>
9. Ларіна Р.Р. Теоретико-методологічні основи формування регіональних логістичних систем : дис. ... д-ра екон. наук : 08.10.01 / Р.Р.Ларіна ; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. - Х. ;, 2006. - 490 с.
10. Лукиных В.Ф. Теория и методология управления многоуровневой региональной логистической системой : автореф. на соискание науч. степени доктора экон. наук : спец. 08.00.05. «Экономика и управление народным хозяйством: логистика» / В.Ф. Лукиных. – Санкт-Петербург : ФГБОУ ВПО «Санкт-Петербургский государственный инженерно-экономический университет», 2011. – 40 с.
11. Хвищун Н.В. Логістика: регіональний аспект / Н.В. Хвищун, О.Д. Мороз // Зб. наук. пр. „Економічні науки”. – Серія „Регіональна економіка”. – Випуск 6 (21). – Ч.2. – Луцьк: ЛНТУ, 2009. – С. 179 – 191.
12. Семенов А. И. Логистика. Основы теории : [учебник для вузов] / А. И. Семенов, В. И. Сергеев. – СПб. : Издательство «Союз», 2003. – 544 с.
13. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 08.09.2005 № 2850-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>
14. Шарыгин М.Д. Введение в экономическую и социальную географию : уч. пос. для ВУЗов // М.Д. Шарыгин, В.А. Столбов. – М.: Дрофа, 2007. – 60 с.
15. Данилов-Данильян В. И. Окружающая среда между прошлым и будущим: мир и Россия (опыт эколого-экономического анализа) / Данилов-Данильян В. И., Горшков В. Г., Арскин Ю. М., Лосев К. С. – М.: ВНИИТИ, 1994. – 133с.
16. Данилишин Б.М. Эколого-экономические проблемы обеспечения устойчивого развития производительных сил Украины / Б.М. Данилишин. – К.:СОПС Украины НАН Украины, 1996.–270 с.
17. Волошин В. Концептуальні засади сталого розвитку регіонів України / Волошин В., Трегобчук В. // Регіональна економіка. – 2002. – №1. – С. 8 – 9.
18. Ушаков Е. П. Социально-экономическое развитие и природоохранная деятельность / Е. П. Ушаков. – М.: Наука, 1983. – 208 с.
19. Мелешкин М. Т. Экономика и окружающая среда: взаимодействие и управление / М. Т. Мелешкин, А. С. Зайцев, Х. Л. Маржилов. – М.: Экономика, 1979. – 207 с.
20. Мішенін Є.В. Логістичне управління промисловим виробництвом у контексті розвитку «зеленої» економіки в Україні / Мішенін Є. В., Коблянська І. І. // Економіст. – 2012. – №1. – С. 8 – 12.

Мишенін Є.В., Коблянська І.І. Логістичні основи сталого соціально-економічного розвитку регіону.

Исследована методология логистического управления потоковыми процессами использования ресурсов, обеспечивающего решение социально-экономических проблем устойчивого развития региона. Обозначены особенности формирования механизмов логистического управления на региональном уровне.

Ключевые слова: устойчивое социально-экономическое развитие, логистика, региональная логистика, природопользования

Mishenin E.V., Koblianska I.I. Logistical bases of sustainable development of region.

A methodology of logistical management of streamlining processes of resource usage, aimed to achieving a sustainable development of region has been investigated. There are pointed the features of logistical management at regional level.

Keywords: sustainable socio-economic development, logistics, regional logistics.

Дата надходження до редакції: 15.04.2014 р.

Рецензент: д.е.н., професор Михайлова Л.І.